

Міністерство освіти і науки України
Хмельницький національний університет
Наукова бібліотека

Бібліотека в освітньому просторі

Інформаційний бюлетень № 28

Автоматизація бібліотечної діяльності на сучасному етапі

Хмельницький
2023

Видається за рішенням методичної ради наукової бібліотеки
Хмельницького національного університету
від 28.09.2004р.

Головний редактор видання — Айвазян О.Б., кандидат історичних наук,
директорка наукової бібліотеки

Редколегія: Мацей О.О., Молчанова С.А., Костюк О.О.

Відповідальний за випуск — Мацей О.О.

Бібліотека в освітньому просторі. Автоматизація бібліотечної діяльності на сучасному етапі [Текст] : інформ. бюл. для працівників бібліотек ЗВО Хмельницької області. №28 / редкол.: О. О. Мацей, С. А. Молчанова, О. О. Костюк ; гол. ред. О. Б. Айвазян. – Хмельницький : ХНУ, 2023. – ...с.

Двадцять восьмий випуск інформаційного бюлетеня присвячений автоматизації бібліотечних процесів, інноваціям, які трансформують бібліотечне середовище, стратегіям впровадження новітніх технологій та аналізуванню практичних випробувань.

Анотований список літератури за темою бюлетеня складений на основі електронного каталогу наукової бібліотеки Хмельницького національного університету.

Видання призначене для широкого загалу працівників бібліотек.

Зміст

<u>Слово редактора</u>	4
<u>Консультає фахівець</u>	
<u>Бичко О.М. Розвиток наукового інформаційного середовища університету: роль бібліотеки</u>	6
<u>Диха С.В. Використання сучасних засобів автоматизації при інвентаризації бібліотечного фонду</u>	13
<u>Молчанова С.А. Роль бібліотеки університету у формуванні, підтримці та розвитку інституційного репозитарію</u>	19
<u>З досвіду колег</u>	
<u>Мацей О.О. Інформаційні технології у сучасних бібліотеках: нові можливості і перспективи</u>	33
<u>Баланюк Т.М. Вебсайт наукової бібліотеки Хмельницького національного університету: безперервний доступ до знань</u>	41
<u>Таланчук О.Б. Інноваційна діяльність наукової бібліотеки в епоху діджиталізації</u>	52
<u>Книжкова полиця</u>	
<u>Анотований список літератури за темою «Автоматизація бібліотечної діяльності на сучасному етапі»</u>	62

Слово редактора

Айвазян О. Б,
кандидат історичних наук,
голова обласного методичного об'єднання,
директор наукової бібліотеки
Хмельницького національного університету

Черговий 28-й випуск бюлетеня присвячено основним напрямам діяльності бібліотеки в умовах цифровізації, зокрема, інтеграції електронних ресурсів в освітній процес; впровадженню інноваційних послуг, спрямованих на забезпечення інформаційних потреб користувачів; просуванню наукових досліджень вишу у світовий простір; зростанню професійних компетенцій бібліотекарів тощо.

В сучасному світі, де швидкість і доступність інформації є найважливішими ключовими факторами, автоматизація бібліотек набула першочергового значення, стала одним із головних напрямів розвитку, загальною вимогою до підвищення продуктивності та якості бібліотечно-інформаційного обслуговування, нагальною необхідністю для ефективної роботи. Впровадження автоматизації у бібліотечні процеси є ще більш важливим сьогодні, коли наша країна проходить тяжкі випробування через російську військову агресію. Щоб у важких умовах воєнного стану виконувати професійну місію – нести людям знання, освіту, культуру, робити власний внесок у перемогу, бібліотечне співтовариство має активно перебудувати свою діяльність, зокрема максимально автоматизувати основні бібліотечні процеси - від оброблення надходжень, систематизації документів до створення електронних каталогів, цифрових колекцій, електронних книжок, відеоматеріалів тощо.

Використання нових інформаційних технологій та засобів телекомунікації дозволить бібліотекам всіляко сприяти доступу до різноманітних світових ресурсів, оперативному забезпеченню

користувачів максимально повною інформацією, яка зберігається у фондах, а також формуванню інформаційної культури.

Збірник створений з метою стимулювання обговорень та сприяння обміну ідеями для покращення бібліотечного обслуговування, забезпечення більш швидкого та зручного доступу користувачів до ресурсів з будь-якого куточка планети, спрощення процесу пошуку необхідної інформації, проведення навчальних семінарів, вебінарів, онлайн-курсів для користувачів щодо користування бібліотечними ресурсами та електронними базами даних. Сподіваємося, що збірник стане корисним джерелом інформації та натхнення для всіх, хто зацікавлений у розвитку бібліотечної галузі.

Бичко О.М.
Наукова бібліотека Хмельницького
національного університету

**Розвиток наукового інформаційного середовища
університету: роль бібліотеки**

У статті розглянуто основні напрями діяльності Наукової бібліотеки Хмельницького національного університету, спрямовані на розвиток наукового інформаційного середовища вишу. Підкреслено роль бібліотеки в реалізації принципів відкритої науки.

Ключові слова: наукове інформаційне середовище, бібліотека університету, відкрита наука, ресурси відкритого доступу, інституційний репозитарій, інформаційні послуги.

Бібліотека – один із ключових підрозділів університету. Безперервні зміни, що відбуваються в інформаційному просторі, системі вищої освіти та наукової комунікації, відображаються на діяльності університетської книгозбірні. Для відповідності сучасним запитам розвитку науки та освіти робота бібліотек активно трансформується, визначаються нові форми підтримки досліджень, що сприяють розвитку наукового інформаційного середовища.

Інформаційне середовище – це сфера діяльності суб'єктів, пов'язана зі створенням, перетворенням, аналізом та споживанням інформації. Суб'єктами в контексті освітнього процесу ЗВО виступають студенти, викладачі, науковці, працівники бібліотеки. Наукове інформаційне середовище в сучасній бібліотечній системі реалізується завдяки електронним

сервісам, цифровим платформам, мережевим спільнотам та включає широкий спектр ресурсів, що забезпечують науково-дослідну діяльність усіх учасників освітнього процесу.

Мета статті – розглянути основні напрями діяльності бібліотеки щодо розвитку наукового інформаційного середовища вишу на прикладі книгозбірні Хмельницького національного університету.

В умовах цифрової трансформації університетські книгозбірні впроваджують інноваційні напрями діяльності для інформаційної підтримки наукового та освітнього процесів.

Основні завдання бібліотеки на сучасному етапі:

- ◆ підвищення якості інформаційної підтримки дослідницької діяльності;
- ◆ забезпеченість науковими повнотекстовими базами даних, надання доступу до наукометричних платформ світового рівня;
- ◆ збереження та поширення результатів освітньої та наукової діяльності університету шляхом розвитку інституційного репозитарію;
- ◆ участь у розробці та реалізації заходів щодо покращення показників університету у світових рейтингових системах;
- ◆ сприяння відкритому доступу до наукової інформації, підтримка відповідних проєктів;
- ◆ підвищення інформаційної культури користувачів та формування академічної доброчесності;
- ◆ популяризація інформаційних ресурсів, формування сучасних сервісних послуг.

Виконання цих завдань сприяє реалізації принципів відкритої науки. Відкрита наука представляє новий підхід до наукового процесу, заснований на спільній роботі та нових способах розповсюдження знань за допомогою цифрових технологій та нових інструментів спільної роботи [1].

Одними з перших офіційних документів, які стосуються основних положень концепції відкритої науки, вважаються «Будапештська ініціатива відкритого доступу» 2001 року та «Берлінська декларація про відкритий доступ до наукових та гуманітарних знань» 2003 року. На сьогоднішній день ключові положення концепції відкритої науки детально викладені у низці документів провідних міжнародних організацій: Керівництво до програми «Горизонт Європа» Європейської комісії 2021 року, Рекомендація ЮНЕСКО щодо відкритої науки, ухвалена на 41-й сесії Генеральної конференції у вересні 2021 року, Концептуальна записка Організації Об'єднаних Націй щодо відкритої науки тощо. А черговим кроком на шляху інтеграції України до Європейського дослідницького простору стала ухвала розпорядження «Про затвердження національного плану щодо відкритої науки» [2].

Відкрита наука довела свою ефективність у вирішенні глобальних проблем людства. Пандемія COVID-19 також підтвердила важливість міжнародного наукового співробітництва, відкритого доступу до наукової інформації та обміну нею. Бібліотеки закладів вищої освіти активно підтримують стратегію відкритого доступу, адже вони є однією з основних інституцій суспільства, яка формує ядро інформаційно-комунікаційного простору – наукову комунікацію [3]. Перед бібліотеками стоїть завдання освоїти нові практики, інструменти для втілення ідей відкритої науки задля сприяння прозорості, відкритості даних та обміну знаннями відповідно до світових тенденцій.

Наукова бібліотека Хмельницького національного університету надає комплекс інноваційних послуг, спрямованих на забезпечення інформаційних потреб професорсько-викладацького складу, просування наукових досліджень вишу у світовий простір. Розглянемо аспекти діяльності книгозбірні, які сприяють вирішенню нових завдань та розвитку наукового

інформаційного середовища в університеті. Насамперед це організація бібліотечними фахівцями доступу до світових баз даних наукових публікацій. Проводиться значна робота з інтеграції електронних ресурсів в освітній процес. З цією метою на сайті наукової бібліотеки розміщено повну інформацію про придбані та генеровані електронні ресурси, пропонуються іноземні ресурси відкритого доступу та інші корисні матеріали. Наразі науковці і студенти університету мають можливість віддалено користуватися великим спектром інформаційних продуктів та БД : наукометричні БД Scopus та Web of Science, повнотекстові ресурси платформи Research4Life, БД Science Direct компанії Elsevier, видавництва Bentham Science та Springer Nature. Бібліотеці відводиться адміністративна роль щодо організації доступу, популяризації та використання наукометричних ресурсів та міжнародних БД. Також на сайті книгозбірні у рубриці “Бази даних (іноземні)” представлені ресурси відкритого доступу.

Важливим інструментом реалізації концепції відкритого доступу до результатів наукових досліджень є інституційний репозитарій ХНУ, адміністратором якого є бібліотека. Репозитарій презентує наукові здобутки, сприяє інтеграції вчених у світове наукове співтовариство, підвищує ефективність наукових досліджень, покращує показники публікаційної активності та цитованості авторів, формує позитивний імідж університету та бібліотеки. Фахівцями бібліотеки систематично проводиться робота, спрямована на розвиток репозитарію: відкриваються нові колекції, налагоджено систему розміщення кваліфікаційних робіт здобувачів вищої освіти, здійснюється редагування тематичного рубрикатора тощо. Значна увага приділяється змістовному наповненню репозитарія: науковість, різноманітність та оригінальність матеріалів, охоплення різних галузей знань, наявність публікацій англійською мовою тощо. У межах реалізації політики відкритої науки в університеті було

проведено опитування серед науковців щодо можливостей розвитку репозитарію. Отже, робота з удосконалення інституційного репозитарію, сприяння його інтеграції в Національний репозитарій академічних текстів є стратегічним напрямом діяльності бібліотеки.

Ще одним з аспектів розвитку наукового інформаційного середовища, який здійснює бібліотека, є консультаційні та навчальні послуги. На сайті бібліотеки створюються спеціалізовані розділи, спрямовані на формування науково-дослідних компетенцій, проводяться заходи з формування інформаційної культури, навиків академічного письма, використання інструментів відкритої науки.

Для покращення видимості праць у світовому науково-інформаційному просторі необхідна наявність авторських профілів. Тому затребуваним напрямом діяльності бібліотек є реєстрація дослідників у різноманітних системах ідентифікації авторів. На сайті НБ ХНУ представлено розділ «Створення авторського профілю» для інформаційно-консультаційної допомоги вченим у реєстрації в ідентифікаторах ORCID, Google Scholar, Scopus Author ID, Researcher ID, ResearchGate. Для сприяння формуванню іміджу вченого бібліотекарі здійснюють коригування авторських профілів (зміна афіліації автора, об'єднання дублетних профілів науковців, додавання чи зміна публікацій у профілі автора). Працівники бібліотеки консультують викладачів з питань приєднання публікацій і посилань до авторського профілю; ідентифікації організації в публікаціях автора; визначення індексу цитованості та індексу Хірша автора; визначення імпаکت-фактора журналів, в яких публікується автор. Часто науковці звертаються з проблемами імпортування публікацій з Google Scholar, Scopus, ResearcherID в ORCID [4].

Для студентів проводяться консультації з академічного письма, зокрема: ознайомлення з правилами оформлення

посилань та списку використаних джерел, функціональними перевагами бібліографічних менеджерів та генераторів; надаються практичні рекомендації з пошуку наукової інформації та редагування списку літератури. На допомогу науковцям створено відповідний розділ на сайті бібліотеки «Як оформити список літератури». Працівниками бібліотеки проводяться заняття «Академічна доброчесність. Пошук наукової літератури», де розглядаються теми інформаційної грамотності, особливості академічного письма, різноманітні аспекти відкритої науки.

Популяризація ресурсів є одним із найважливіших завдань книгозбірні. Наразі головним інструментом реклами міжнародних ресурсів є сайт бібліотеки, який виконує інформаційну, навігаційну та сервісну функції, забезпечує доступ до БД згідно з потребами користувачів. З цією метою НБ ХНУ активно використовує також можливості соціальних мереж.

Застосування у практиці роботи наукової бібліотеки описаних напрямів діяльності слугує розвитку інформаційного середовища у виші, дозволяє формувати професійні компетенції бібліотекарів в умовах цифрової трансформації науки, підвищує престиж бібліотеки в університеті.

Отже, діяльність бібліотеки з організації доступу до наукових світових баз даних, підтримка та адміністрування інституційного репозитарію університету, використання інформаційних можливостей сайту та соціальних мереж, консультаційні та навчальні послуги сприяють розвитку наукового інформаційного середовища університету та реалізації принципів відкритої науки.

Список використаних джерел

1. Open Innovation, Open Science, Open to the World-a vision for [Electronic resource]. – Mode of access: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/open-innovation-open-science-open-world-vision-europe>. – Title from the screen.

2. Про затвердження національного плану щодо відкритої науки [Електронний ресурс] : розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 жовт. 2022 р. № 892-р : [станом на 01.06.2023 р.] // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Київ, 2023. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-%D1%80#Text>. – Назва з екрана.

3. Орехова В. Відкрита наука в бібліотеці закладу вищої освіти: концепція, реалізація, перспективи / В. Орехова // Бібліотека закладу вищої освіти в умовах трансформаційних змін : відкрита наука, відкритий доступ, цифрова педагогіка : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 20–21 верес. 2018 р.). – Полтава, 2018. – С. 20–26.

4. Бичко О. М. Профіль науковця у системах ідентифікації як показник іміджу вченого: роль бібліотеки університету [Електронний ресурс] / О. М. Бичко, А. Г. Кандул, Н. В. Нагорна // Бібліотека у цифрову епоху: історія та тенденції розвитку: матеріали наук.-практ. конф. б-к ЗВО, присвяч. 60-річчю НБ ХНУ, 19–20 жовт. 2022 р. – Хмельницький, 2022. – С. 29–33. – Режим доступу: <http://elar.khmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/12889>. – Назва з екрана.

Використання сучасних засобів автоматизації при інвентаризації бібліотечного фонду

У статті розглянуто процес інвентаризації фонду в науковій бібліотеці Хмельницького національного університету з використанням сучасних засобів автоматизації, зокрема за допомогою сканера-накопичувача штрих-кодів.

Ключові слова: *інвентаризація, бібліотечний фонд, автоматизована перевірка, штрих-коди, сканер- накопичувач.*

Збереження фонду є одним із найважливіших завдань для кожної бібліотеки. Інвентаризація встановлює фактичну наявність бібліотечного фонду, зафіксовану в облікових документах книгозбірні, тому є важливим процесом у збереженні фонду. Інвентаризації підлягають усі фонди бібліотеки.

Планова інвентаризація фонду наукової бібліотеки Хмельницького національного університету (далі бібліотека) проводиться відповідно до Закону України № 1414-IX від 27.04.2021 Про внесення змін до Закону України “Про бібліотеки і бібліотечну справу”; “Інструкції з інвентаризації матеріальних цінностей, розрахунків та інших статей балансу бюджетних установ”, затвердженої наказом Головного управління Державного казначейства України № 90 від 30.10.98, останні зміни - 05.10.05); Наказу Міністерства фінансів “Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов’язань” (із змінами, внесеними згідно з Наказом

Міністерства фінансів № 148 від 26.05.2022); внутрішньої регламентуючої документації.

Інвентаризація фонду бібліотеки відбувається згідно з Планом перевірки бібліотечних фондів на 2017-2026 рр., який передбачає організацію перевірки основного фонду, спеціалізованих його частин та підсобних фондів. Щороку директором бібліотеки на підставі наказу ректора видається розпорядження про перевірку фонду, яке є підставою для планової інвентаризації фонду конкретного структурного підрозділу.

У розпорядженні вказуються: кількість документів для перевірки або розділи УДК у фонді, які підлягають перевірці, склад комісії, терміни проведення інвентаризації та способи проведення. Комісія координує та контролює роботу, проводить інструктаж, вирішує спірні питання, підводить підсумки інвентаризації. До складу комісії обов'язково входять проректор з наукової роботи (голова комісії), директор бібліотеки, завідувач відділом зберігання фондів та завідувач структурного підрозділу, де проводиться інвентаризація.

Етапи інвентаризації включають: підготовчу роботу, перевірку, підведення підсумків і оформлення результатів роботи. На початковому етапі перевіряється відповідність розстановки книг на полицях до шифрів. До завершення інвентаризації припиняється влиття літератури до фондів, що перевіряються. Для тимчасового зберігання нових надходжень виділяється окреме місце.

Варто зазначити, що до 2012 року інвентаризація в бібліотеці відбувалася традиційно - методом звірки наявних на полицях і у читацьких формулярах бібліотечних документів з контрольними талонами, інвентарними книгами, службовим АСК. Процес був досить тривалим, при цьому була задіяна велика кількість співробітників бібліотеки. З впровадженням програми "УФД. Бібліотека", яка розроблена з використанням

сучасної технології SQL та використовує міжнародний комутативний формат запису UNMARK, в бібліотеці автоматизовано основні бібліотечні технологічні процеси роботи з фондом: від замовлення документів до їх списання, зокрема й перевірка фондів.

Основою для автоматизованого обліку бібліотечних фондів став Електронний каталог бібліотеки як генеральна база для роботи з фондом. Усі види паперових документів, які надходять до книгозбірні, заносяться в ЕК та штрих-куються, що дає можливість здійснювати перевірку наявності фонду на полицях шляхом зчитування штрихових кодів мобільними терміналами, зокрема й сканером-накопичувачем штрих-кодів. Саме штрих-код дозволяє ідентифікувати в ЕК кожне видання за такими критеріями: автор, назва, рік видання, шифр, місце зберігання та ін., що значно прискорює процес перевірки, як порівняти з традиційною методикою.

Розглянемо етапи перевірки наявності бібліотечного фонду на полицях за допомогою сканера-накопичувача штрих-кодів (процес перевірки фондів описаний в «Інструкції про проведення планової інвентаризації фонду наукової бібліотеки Хмельницького національного університету (http://lib.khnu.km.ua/about_library/stor_bibl/results.php)).

1. Формування в ЕК списків документів, які підлягають перевірці (відбір документів, що внесені у базу даних “Library”).
2. Сканування штрих-кодів документів, які знаходяться на полицях та перенесення даних у БД “Library”.
3. Звірка наявності на полицях документів, які підлягають перевірці, із списком документів у програмі “Library”.
4. Звірка електронних формулярів з фондом у програмі “Library”.
5. Виведення результатів на екран та їх роздрук.

За результатами звірки формуються списки відсутніх документів, які підлягають подальшому пошуку.

Проаналізуємо ці етапи більш детально.

Спочатку відбувається відбір документів, що внесені у бази даних “Library”. Задаються умови вибору, в яких вказуються місце збереження документів, вид документів та який підрозділ перевіряється (наприклад, абонемент).

Програма дозволяє вибирати для інвентаризації документи одного певного типу, носія, а всередині типу - від шифру зберігання (номер) до шифру зберігання (номер) і т.п. Такі можливості допомагають провести поетапну інвентаризацію, що є незамінним за наявності великих фондів. Протягом кількох хвилин (залежно від кількості документів) підрахунок документів, що є у фонді, завершується і на екрані з'являється вікно з результатами.

Наступним кроком є введення штрих-кодів документів, які є у фонді на момент перевірки. Цей процес відбувається за допомогою накопичувача штрих-кодів, яким скануються штрих-коди усіх книг, що є на полицях. Після завершення сканування на кожній книзі штемпелем проставляється відмітка про інвентаризацію і накопичувач штрих-кодів передається у відділ інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення бібліотеки, де під'єднується до комп'ютера для передачі сформованого масиву інвентарних номерів.

За допомогою програми для зчитування штрих-кодів у текстовий файл «Barcode reader» відбувається розрахунок інвентаризації. У результаті відкривається файл (у програмі Excel) зі списком документів, що пройшли перевірку.

Після проведення ідентифікації інвентарних номерів формується список документів, які на момент перевірки фонду знаходяться на читачьких картках або на формулярах структурних підрозділів.

На основі даних проведеної перевірки формуються таблиці окремих розділів фонду з вказаною кількістю книг, які пройшли перевірку, тих, які видані і які відсутні у фонді розділу.

Таблиці роздруковуються в одному екземплярі, проставляються підписи завідувачів ВЗФ та відділу, який перевіряється. Таблиці зберігаються у ВЗФ в окремій папці протягом 5 років. Контрольний примірник в електронному варіанті зберігається на сервері бібліотеки (доступ — обмежений).

Завершується інвентаризація підведенням підсумків і оформленням результатів роботи. Після проведення усіх звірок складаються списки документів, які не пройшли переоблік за порядком інвентарних номерів. У визначений комісією термін приймаються заходи з пошуку всіх документів, яких не було на час перевірки у фонді структурного підрозділу, та складається остаточний список відсутніх у фонді видань.

Результати перевірки відділу оформляються актом (у довільній формі, оскільки «Інструкцією про проведення планової інвентаризації фонду наукової бібліотеки Хмельницького національного університету» не передбачено конкретної форми інвентаризаційного опису). В акті вказуються терміни початку та закінчення інвентаризації, кількість перевірених документів, зауваження та пропозиції. Після підпису всіма членами комісії один екземпляр акта передається в бухгалтерію, другий залишається у відділі зберігання фондів.

Отже, процес інвентаризації у автоматизованому режимі з використанням бібліотечної програми "УФД. Бібліотека" досить зручний і простий. Замість того щоб писати контрольні талони та звіряти їх з інвентарними книгами, співробітнику бібліотеки достатньо зчитати за допомогою терміналу збору даних (накопичувача) штрих-коди всіх книг, що перевіряються, а потім накопичувач підключити до комп'ютера та порівняти фактичну кількість книг з їх числом у базі даних. У підсумку на друк виведуться результати інвентаризації.

Варто зазначити, що іноді під час проведення інвентаризації за допомогою накопичувача штрих-кодів можуть виникнути незначні проблеми – до прикладу, при зчитуванні

штрих-коду сканером було помічено помилки, пов'язані з фізичним пошкодженням самого штрих-коду; іноді для контролю зчитування доводилося підтверджувати введення кількома натисканнями клавіші «Enter» і стежити, чи збільшується кількість реально наявних документів. Попри ці незначні недоліки інвентаризація за допомогою накопичувача штрих-кодів значно економить час та людські ресурси.

Перевірка у автоматизованому режимі показала, що комп'ютеризація бібліотечних процесів підвищує якість результатів роботи, полегшує та прискорює працю бібліотекаря, але, як і в будь-якому процесі, вимагає від працівника уважності та відповідальності. Використання при інвентаризації фондів бібліотек штрихового кодування і сканера-накопичувача штрих-кодів дає можливість позбутися багатьох моментів, що роблять процес інвентаризації трудомістким. Зокрема, співробітникам бібліотеки мобільність такого пристрою дозволила швидко і якісно здійснити переоблік наявного фонду, не відходячи від книжкових полиць, уникнути зайвих растрат, зекономити час на рутинних процесах.

Список використаних джерел

1. Інструкція про проведення планової інвентаризації фонду наукової бібліотеки Хмельницького національного університету. – Режим доступу: / (http://lib.khnu.km.ua/about_library/stor_bibl/results.php). – Назва з екрана.
2. Король В. Інвентаризація бібліотечних фондів : консультація / В. Король // Бібл. планета. - 2008. - № 4. - Дод. : С. 1-4.
3. Петренко Н. Інвентаризація бібліотечного фонду Донецької ОУНБ із застосуванням автоматизованої технології / Н. Петренко // Бібл. планета. - 2012. - № 4. - С. 15-16.

Роль бібліотеки університету у формуванні, підтримці та розвитку інституційного репозитарію

У статті висвітлюється значення для університетської спільноти інституційного репозитарію та роль бібліотеки у його формуванні, підтримці та розвитку. Наведено результати опитування, проведеного у книгозбірні Хмельницького національного університету з метою виявлення проблем і недоліків репозитарію, вказано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: *відкритий доступ, інституційний репозитарій, університетська спільнота, наукова бібліотека, онлайн-опитування.*

Найважливішим завданням бібліотек в сучасному світі є забезпечення вільного, відкритого та необмеженого доступу до інформації та збереження її джерел. У вітчизняній практиці архіви відкритого доступу (ВД) отримали назву інституційних репозитаріїв, мета яких – забезпечення місця і способу централізованого довгострокового зберігання і використання в електронному вигляді повних текстів документів. Сьогодні майже усі університетські бібліотеки підтримують репозитарії наукових публікацій працівників своїх установ. Зокрема, наукова бібліотека Хмельницького національного університету (далі Бібліотека) здійснює його технічну та адміністративну підтримку, просуваючи ідеологію відкритого доступу, забезпечуючи розвиток академічної науки і освіти на основі сучасних інформаційних технологій. Інституційний репозитарій підвищує престиж та рейтинг як університету, так і самої

бібліотеки, тож робота з удосконалення репозитарію, сприяння його інтеграції в Національний репозитарій академічних текстів є стратегічним напрямом діяльності книгозбірні.

Інституційний репозитарій в інформаційному просторі університету є централізованою електронною платформою для тривалого зберігання, накопичення та забезпечення надійного відкритого доступу до результатів наукових досліджень, що проводяться в установі. Репозитарій університету дозволяє зберігати цифрові копії наукових публікацій, дисертацій, наукових звітів, матеріалів конференцій та інших академічних документів. Бібліотека першою серед бібліотек Хмельниччини розпочала в 2011 році створення інституційного репозитарію університету (ElarKhNU) [2]. Повна назва ElarKhNU англійською мовою – Electronic Archive Khmelnytskyi National University. Основна мета інституційного репозитарію – сприяти зростанню популярності університету через представлення його наукової продукції у глобальній мережі; збільшити цитованість наукових публікацій вчених, викладачів, аспірантів, магістрів, студентів чи працівників будь-якого структурного підрозділу університету шляхом забезпечення постійного вільного та безкоштовного доступу до них через мережу Інтернет; створити надійну і доступну систему обліку, накопичення, систематизації та зберігання в електронному вигляді повних текстів творів. Адреса репозитарію в Інтернеті: <http://elar.khmnu.edu.ua>

Станом на 01.07.2023 року фонд репозитарію університету містить 13 124 документи, зокрема: дисертації та автореферати – 95, кваліфікаційні роботи здобувачів вищої освіти – 1921, наукові журнали та збірники ХНУ – 4563, патенти та свідоцтва – 94, фонд зібрань наукової бібліотеки містить наразі 215 документів.

Варто зазначити, що відкритий доступ важливий як для науковців, так і для студентів. Для науковців – це не лише вільний доступ до останніх досліджень у будь-якій галузі та

можливість спілкування в міжнародному науковому співтоваристві, але й підтвердження авторства, регулювання використання власних творів та активне їх поширення, а отже більше цитувань та науковий авторитет. Відомо, що дослідницькі статті, архівовані науковцями у відкритому доступі, цитують набагато частіше, ніж статті з традиційних журналів. А індекс цитування на сьогоднішній день є найоб'єктивнішим показником успішності професійної діяльності науковців. Отже, відкритий доступ робить дослідження набагато впливовішими, допомагає збільшити інвестиції в науку та уникнути втрати часу і ресурсів на їх дублювання. Для студентів відкритий доступ – ще одна можливість отримання якісної освіти, адже це безкоштовний, швидкий, постійний, повнотекстовий доступ у режимі реального часу до наукових та навчальних матеріалів, що реалізується у глобальній інформаційній мережі, здійснюваний переважно до рецензованих науково-дослідних журналів.

У березні-травні 2023 року у книгозбірні університету було проведено онлайн-опитування щодо можливостей розвитку репозитарію в межах реалізації політики відкритої науки в університеті. Основним дослідницьким документом слугувала онлайн-анкета «Інституційний репозитарій в інформаційному просторі університету», питання якої обговорено та затверджено на засіданні методичної ради бібліотеки (див. додаток 1). В опитуванні взяло участь 40 респондентів, зокрема викладачі університету (37) та співробітники (3). Анкета містила 11 запитань із запропонованими варіантами відповідей.

У контексті дослідження бібліотечні фахівці поцікавилися думкою респондентів щодо того, як часто вони користуються інституційним репозитарієм; з якою метою звертаються до нього; надають перевагу самоархівуванню чи передачі документа до бібліотеки; чи розміщують респонденти свої роботи в інших інституційних репозитаріях. Окремі

питання стосувалися проблем, що виникають при розміщенні матеріалів, пропозицій респондентів щодо покращення інституційного репозитарію та ін.

Опитування показало, що 42,5% опитаних у середньому користується репозитарієм 1 раз на місяць (Рис.1).

1. Як часто Ви користуєтесь інституційним репозитарієм?

40 відповідей

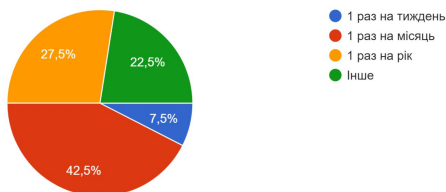

Рис.1

Респонденти звертаються до репозитарію з метою розміщення наукових праць (82,5%), для пошуку інформації (70%); 2,5% - для розміщення кваліфікаційних робіт (дипломних проектів) (Рис. 2).

2. З якою метою Ви звертаєтесь до репозитарію?

40 відповідей

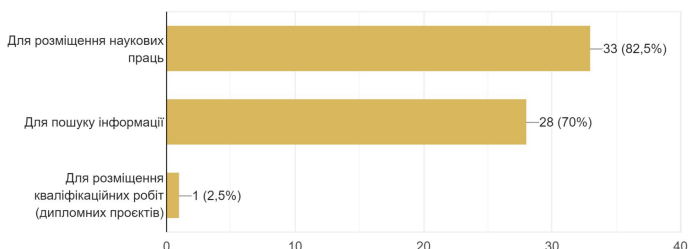

Рис.2

При розміщенні творів 50% респондентів надають перевагу передачі документа до наукової бібліотеки університету, 50% самостійно розміщують свої твори в репозитарії (Рис.3).

3. При розміщенні наукових творів Ви надаєте перевагу
40 відповідей

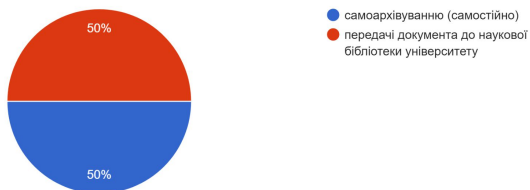

Рис.3

На питання «Що необхідно покращити в репозитарії університету?» 45,9% вказали на структуру репозитарію, 43,2% - на змістовне наповнення, а також на те, що частина наукових праць з репозитарію неактивна у Google Scholar (2,7%). Повністю влаштовує репозитарій у такому вигляді, як є 2,7% респондентів (Рис. 4). Серед пропозицій респондентів щодо покращення репозитарію - можливість не тільки розміщувати твори, а й самостійно видаляти їх та замінювати у разі виявлення помилки у розміщеному файлі (2,7%).

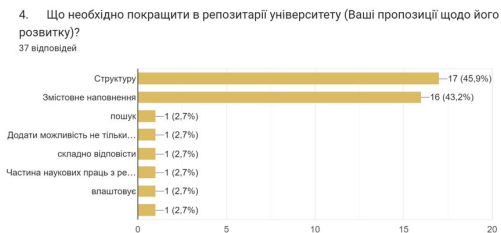

Рис.4

Потрібно зауважити, що робота Бібліотеки спрямована на розвиток репозитарію як ресурсу відкритого доступу, який впливає на імідж університету та підвищує його рейтинг. Тому триває робота як з редагування тематичного рубрикатора та налагодження системи розміщення кваліфікаційних робіт здобувачів вищої освіти у репозитарії, так і його змістовного наповнення (науковість, різноманітність та оригінальність матеріалів, охоплення різних галузей знань, наявність публікацій англійською мовою тощо) [1].

П'яте питання стосувалося функцій репозитарію. Респондентам було запропоновано розташувати функції репозитарію за рівнем значимості. Відповіді розподілилися таким чином: на перше місце більшість опитаних поставили функцію зберігання наукових публікацій, на друге – функцію формування науково-дослідницької компетентності магістрів, на третє – інструмент підвищення цитованості, на четверте – інструмент підтримання академічної доброчесності, на п'ятому місці опинилася функція підвищення видимості вишу в загальному науковому інформаційному просторі (Рис.5).

5. Розташуйте функції репозитарію за рівнем значимості (1 – найнижчий рівень, а 5 – найвищий).

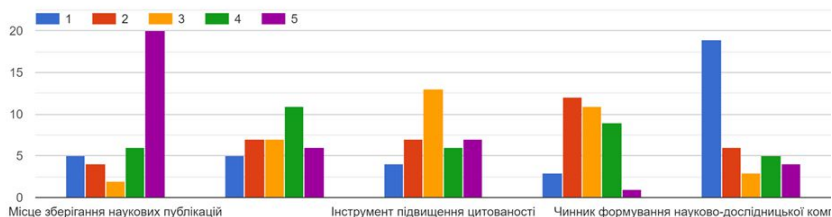

Рис. 5

Також була цікавою думка респондентів щодо найбільш ефективних форм популяризації репозитарію університету, які потрібно було оцінити за шкалою від 1 до 5, де 5 – найвища оцінка. Думки щодо цього питання розділилися – загалом респонденти вказують на важливість усіх форм популяризації репозитарію, проте найвищу оцінку отримали інформаційні заходи для студентів, аспірантів та викладачів, найнижчу – розсилка електронною поштою (Рис. 6).

6. Які форми популяризації репозитарію університету є найбільш ефективними (оцініть їх за шкалою від 1 до 5, де 5 – найвища оцінка)?

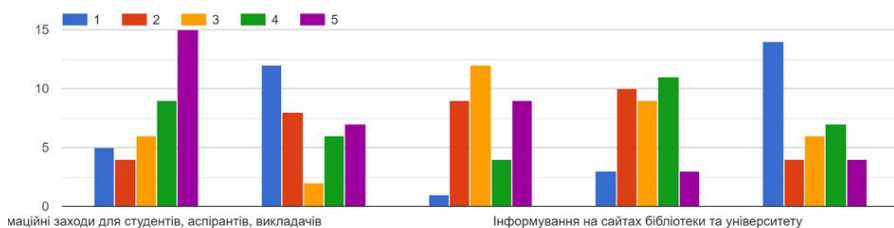

Рис. 6

Опитування також показало, що 30,8% викладачів розміщують свої роботи в інших інституційних репозитаріях (Рис.7). Більшість опитаних (76,9 %) зауважили, що кваліфікаційні роботи в репозитарій кафедра передає на електронну адресу Бібліотеки, 35,9 % - кафедра розміщує самостійно (Рис.9); 74,4% респондентів вказали на те, що на кафедрах є відповідальні за передачу кваліфікаційних робіт у репозитарій університету (Рис.8).

7. Ви розміщуєте свої роботи в інших інституційних репозитаріях?
39 відповідей

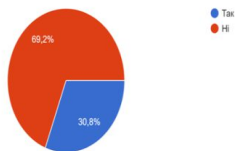

Рис.7

8. На Вашій кафедрі є відповідальний за передачу кваліфікаційних робіт у репозитарій університету?
39 відповідей

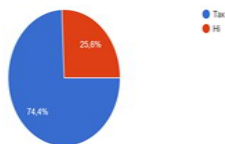

Рис.8

Слід зазначити, що з кожним днем збільшується кількість наукових працівників, що розміщують свої документи в архіві відкритого доступу, внаслідок чого університет отримує високу ступінь контролю над результатами досліджень своїх науковців. Разом із цим інституційний репозитарій слугує реальним показником визнання університету, його статусу та суспільного значення, демонструючи наукову, соціальну та економічну значимість дослідницьких робіт і відповідно стану проблем та перспектив розвитку.

9. Кваліфікаційні роботи для розміщення в репозитарій Ваша кафедра
39 відповідей

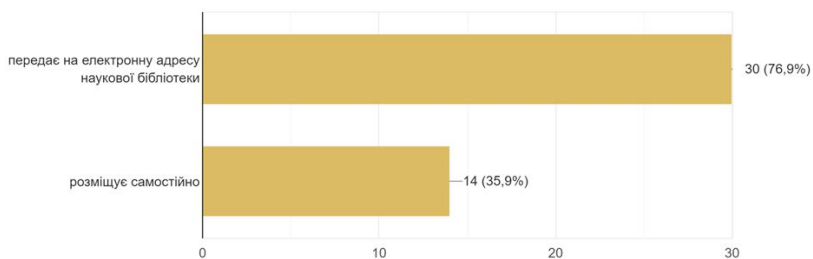

Рис.9

Тож науковці зацікавлені у самоархівуванні своїх наукових праць, оскільки це скорочує час від моменту розміщення публікацій до моменту їх цитування, що впливає на

рейтинг як самого науковця в академічному середовищі, так і зростанні рейтингу ЗВО. Але при розміщенні кваліфікаційних робіт студентів більшість респондентів користуються послугами Бібліотеки.

Стосовно проблем, що виникають під час самостійного розміщення матеріалів, респонденти називають такі: не завжди вдається розмістити матеріали з першого разу; частина робіт з репозитарію не проіндексована у Google Scholar; завантажені роботи іноді не фіксуються системою репозитарію. Потрібно вказати, що ці питання не залежать від адміністратора, а виникають через війну в Україні (зокрема через перебої з постачанням електроенергії). Разом із тим існують проблеми, що пов'язані з організованим поданням кваліфікаційних робіт у репозитарій, тож Бібліотека активно працює над цим, поліпшуючи процес розміщення кваліфікаційних робіт здобувачів вищої освіти, зокрема, надаючи зворотну інформацію щодо розміщених у репозитарії робіт відповідно до актів кафедр про передачу, здійснюючи моніторинг повноти передачі робіт та ін. Щодо пропозицій респондентів самостійно вилучати твори з репозитарію та замінювати їх у разі виявлення помилки у розміщеному файлі, то технічні можливості не дозволяють це робити, тож з таким питанням все ж таки потрібно звертатися до адміністратора.

Варто вказати й на те, що Бібліотека сприяє залученню вчених та викладачів до репозитарію, надаючи підтримку з питань завантаження та організації документів, здійснює рекламу інституційного репозитарію через вебсайти книгозбірні та університету, інформуючи деканати щодо поповнення репозитарію кафедрами, ознайомлюючи здобувачів вищої освіти з можливостями використання репозитарію в освітньому процесі під час проведення відповідних інформаційних заходів, організовуючи тематичні книжкові виставки, популяризуючи документи репозитарію у соціальних мережах та ін. Усі ці

заходи сприяють формуванню позитивної думки університетської спільноти щодо інституційного репозитарію. Тож очікуваною була відповідь опитаних й щодо того, хто повинен популяризувати репозитарій у середовищі здобувачів вищої освіти – 95 % респондентів відповіли, що цим і надалі повинна займатися Бібліотека (Рис.10).

11. Хто, на Ваш погляд, повинен популяризувати репозитарій у середовищі здобувачів вищої освіти?

40 відповідей

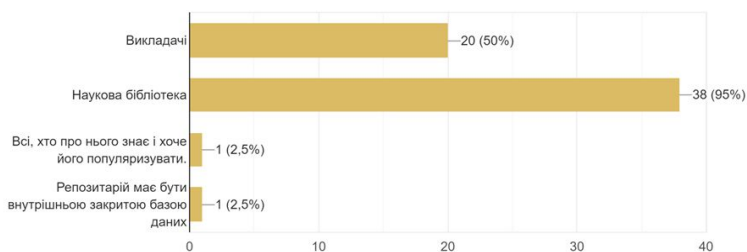

Рис.10

Отже, інституційний репозитарій має велике значення для університетської спільноти, оскільки забезпечує вільний доступ до нових досліджень у будь-якій галузі, можливість спілкування в міжнародному науковому співтоваристві, підтвердження авторства, регулювання використання власних творів та активне їх поширення й відповідно сприяє більшій цитованості публікацій, як порівняти зі статтями з традиційних журналів, та науковому авторитету авторів.

У цьому контексті значну роль відіграє Бібліотека, завдяки якій відбувається формування, підтримка та розвиток інституційного репозитарію й відповідно поширення наукового доробку вчених в інформаційному просторі. Тож книгозбірня продовжуватиме роботу, спрямовану на розвиток архіву

вільного доступу, зокрема, на удосконалення структури та змістовне наповнення репозитарію; відкриття нових колекцій; здійснення редагування тематичного рубрикатора; поліпшення процесу розміщення кваліфікаційних робіт здобувачів вищої освіти; здійснення моніторингу повноти передачі робіт та ін.

Список використаних джерел

1. Бичко О. М. Основні напрями інформаційно-бібліографічної діяльності: виклики сучасності [Електронний ресурс] / О. М. Бичко, А. Г. Кандул, Н. В. Нагорна // Стратегія розвитку бібліотек закладів вищої освіти : матеріали наук.-практ. конф. ЗВО, 27 жовт. 2021 р. – Режим доступу : http://library.khnu.km.ua/wp-content/uploads/2021/11/2021_konf.pdf. – Назва з екрана.

2. Великосельська, О. М. Популяризація наукових публікацій університетської спільноти через Інституційний репозитарій ХНУ [Текст] / О. М. Великосельська // Бібліотека в освітньому просторі : інформ. бюл. – Хмельницький, 2013. – № 16 : Організація інституційного репозитарію, наповнення "Зведеного електронного каталогу бібліотек Хмельниччини" та сайтів книгозбірень ВЗО методичного об'єднання. – С. 40–48.

Шановний учаснику опитування!

Запрошуємо Вас взяти участь у дослідженні «ІНСТИТУЦІЙНИЙ РЕПОЗИТАРІЙ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ УНІВЕРСИТЕТУ».

Прочитайте, будь ласка, всі запропоновані варіанти відповідей, після чого виберіть з них той (або ті), які відповідають Вашій думці, і поставте відповідну(і) позначку(ки).

1. Як часто Ви користуєтесь інституційним репозитарієм?
 - 1 раз на тиждень
 - 1 раз на місяць
 - 1 раз на рік
 - Інше
2. З якою метою Ви звертаєтесь до репозитарію?
 - Для розміщення наукових праць
 - Для пошуку інформації
 - Інше
3. Для розміщення наукових творів у репозитарій Ви надаєте перевагу
 - Самостійному розміщенню наукових праць (самоархівування)
 - Передачі документа до наукової бібліотеки університету
4. Як Ви вважаєте, що необхідно покращити в репозитарії університету (що Ви можете запропонувати для розвитку репозитарію)?
 - Структуру
 - Змістовне наповнення
 - Ваші пропозиції

5. В якому порядку Ви б розташували функції репозитарію за рівнем значимості за шкалою від 1 до 5, де 5 – найвищий рівень?

- Місце зберігання наукових публікацій дослідників університету в електронному вигляді
- Чинник підвищення видимості вишу в загальному науковому інформаційному просторі
- Інструмент підвищення цитованості
- Один з інструментів підтримання академічної доброчесності
- Формування науково-дослідницької компетентності магістрів
- Інше

6. Які форми популяризації репозитарію університету, на Вашу думку, є найбільш ефективними (оцініть їх за шкалою від 1 до 5, де 1 – найнижча оцінка, а 5 – найвища)?

- Інформаційні заходи для різних груп користувачів (студенти, аспіранти, викладачі)
- Індивідуальні консультації
- Інструкції з користування та розміщення матеріалів у репозитарії
- Інформування на сайтах бібліотеки та університету
- Розсилка е-поштою чи через інші форми розсилки е-повідомлень
- Інше

7. Чи розміщуєте Ви свої роботи в інших інституційних репозитаріях?

- Так
- Ні
- Інше

8. Чи є на кафедрі відповідальний за передачу кваліфікаційних робіт у репозитарій університету?

- Так
- Ні

9. Ваша кафедра

- Передає кваліфікаційні роботи на електронну адресу наукової бібліотеки для розміщення в репозитарій
- Розміщує самостійно кваліфікаційні роботи

10. Які проблеми у Вас виникають під час самостійного розміщення матеріалів у репозитарій?

11. Хто, на Ваш погляд, повинен популяризувати репозитарій у середовищі здобувачів вищої освіти?

- Викладачі
- Наукова бібліотека
- Інше

Вкажіть, будь ласка, факультет, кафедру

Дякуємо Вам за участь у дослідженні

Мацей О.О.
Наукова бібліотека Хмельницького
національного університету

**Інформаційні технології у сучасних бібліотеках:
нові можливості і перспективи**

Висвітлено досвід роботи наукової бібліотеки Хмельницького національного університету із впровадження та використання новітніх інформаційних технологій.

***Ключові слова:** автоматизація бібліотек, новітні інформаційні технології, QR-код, штучний інтелект.*

В сучасному світі все більше книгозбірень намагаються повністю автоматизувати основні бібліотечні процеси, вести електронний каталог, власний сайт, сторінки в соціальних мережах, здійснювати дистанційне обслуговування користувачів, надавати доступ до БД власних та наукових світових ресурсів тощо.

Новітні технології відкривають безліч можливостей для бібліотек у забезпеченні кращого доступу до знань, зручності для користувачів та покращення ефективності роботи. Сьогодні швидкими темпами зростає попит на електронні ресурси, посилюється інтерес до повнотекстових документів, поданих в електронному форматі. Бібліотеки перетворюються в сучасні інформаційні центри, яким належить значна роль у формуванні електронних масивів наукових знань та організації доступу до них. Книгозбірні активно накопичують власні електронні ресурси та надають доступ до них, формують електронні бібліотеки, інституційні репозитарії та інші БД, як

повнотекстові, так і бібліографічні, забезпечують доступ до світових інформаційних електронних ресурсів.

Звичайно, усі БД та інформаційні ресурси бібліотек потрібно рекламувати, популяризувати серед користувачів. Працівники наукової бібліотеки ХНУ, окрім традиційних заходів з просування інформаційних ресурсів серед студентів, викладачів, науковців та співробітників університету, розпочали популяризацію сайту та БД через QR-коди. Для цього створено перелік найбільш актуальних повнотекстових баз даних та згенеровано для кожної БД власний QR-код. Роздруковані на аркуші А4 назви ресурсів з відповідними QR-кодами розмістили на дошках оголошень, поряд з розкладом занять, в деканатах, на кафедрах, в приміщенні бібліотеки тощо.

	БАЗИ ДАНИХ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ	
Інституційний репозитарій Хмельницького національного університету ElarKhNU		
Електронна бібліотека Хмельницького національного університету		
Доктори наук, професори Хмельницького національного університету. Бібліографічний покажчик		
Хмельницький національний університету дзеркалі періодичних видаць та електронних ресурсів		
Видання з історії університету		

Рис. 1. Перелік основних БД з QR-кодами

Така робота значно спростила пошуковий шлях користувача. Замість того щоб у Google шукати сайт бібліотеки, а потім ще й проводити на сайті пошук необхідної інформації чи конкретної БД, користувачеві потрібно лише навести свій смартфон на QR-код. Це досить сучасно, цікаво, зручно і швидко, окрім того, це гарна реклама наших інформаційних ресурсів. Скориставшись кілька разів QR-кодом, користувач вже сам заходить на сайт бібліотеки та шукає потрібний контент. І головне, що ми збільшуємо кількість відвідувань сайту та кількість завантажених документів (а це важливо в нашій роботі).

У бібліотеці QR-код можна використовувати для різноманітних цілей, які полегшують та роблять зручнішим процес обслуговування читачів. Ось кілька способів використання QR-коду в книгозбірні:

- Посилання на бібліотечний каталог. Біля полиць з книгами у відкритому доступі бібліотека може розміщувати QR-коди з посиланням на електронний каталог. Читачі можуть відсканувати код, щоб швидко отримати додаткову інформацію про книгу, яка їх зацікавила, перевірити наявність книги в бібліотеці чи дізнатися, які твори улюбленого автора є у фонді книгозбірні.

- Розміщення інформації про події. QR-коди можна використовувати для промоції у бібліотеці таких подій, як авторські читання, лекції або виставки тощо. До прикладу, в НБ ХНУ для кураторів академічних груп створено QR-код з посиланням на «Перелік просвітницьких заходів НБ ХНУ, запланованих на 2023 рік». На цій сторінці можна не тільки переглянути перелік заходів, виставок, а й замовити конкретний соціокультурний захід для студентської групи та вибрати дату і час.

- При проведенні масових та інформаційних заходів як в приміщенні бібліотеки, так і онлайн на слайдах презентації

поряд зі списком літератури розміщуються QR-коди з посиланням на віртуальні виставки, БД та інші інформаційні ресурси, які допомагають детальніше розкрити тему заходу. Слухачі в реальному часі зі свого смартфона можуть перейти за посиланням та у зручний час ознайомитися із запропонованим матеріалом. Це, звичайно, також збільшує кількість звернень на сайт та кількість завантажених файлів.

- Якщо бібліотека має спеціальні колекції або приміщення, які можуть бути цікаві для відвідувачів, QR-коди можна використовувати для створення віртуальних турів. Кожна локація може мати свій власний QR-код, який при скануванні надає доступ до інформаційної сторінки або відеоролика про дану локацію.

- Бібліотека може використовувати QR-коди і для збору відгуків та оцінок читачів. Як варіант, у книгозбірні на пункті обслуговування можна розмістити QR-код, який спрямує на сторінку анкети читача, де читачі можуть оцінити роботу бібліотекарів, висловити свої думки, зауваження та пропозиції щодо обслуговування.

- До прикладу, наша бібліотека вже багато років практикує проведення анкетних опитувань користувачів через сайт бібліотеки. Для кожного анкетування створюється окремий QR-код з посиланням на електронний бланк анкети. Такі коди розміщуються на усіх пунктах видачі літератури і кожному відвідувачеві пропонується дати відповіді на питання анкети. Це досить швидко і зазвичай студентам така форма опитування подобається.

Це лише кілька прикладів застосування QR-кодів у роботі бібліотеки. Варто наголосити, що з використанням креативності та технологічних можливостей, QR-коди можуть не тільки полегшити доступ до інформації а й покращити взаємодію між бібліотекою та користувачами.

Для генерування кодів наша книгозбірня працює з безкоштовним сайтом для генерації QR-кодів MEQR (<https://meqr.com/>). Цей сайт надає можливість виготовити свій унікальний QR-код, за допомогою різних кольорів, можна додати логотип бібліотеки, зображення, змінити зовнішній вигляд пікселей QR-коду і вже готовий QR-код відредагувати.

Рис. 2. Приклади унікальних (різноманітних) QR-кодів

За допомогою цього сайту можна відслідковувати статистику використання (зчитування) QR-кодів. Статистика дає можливість переглянути дані сканування кодів за: заголовком конкретного QR-коду, обраним періодом, географічним розташуванням, кількістю загальних та унікальних користувачів тощо.

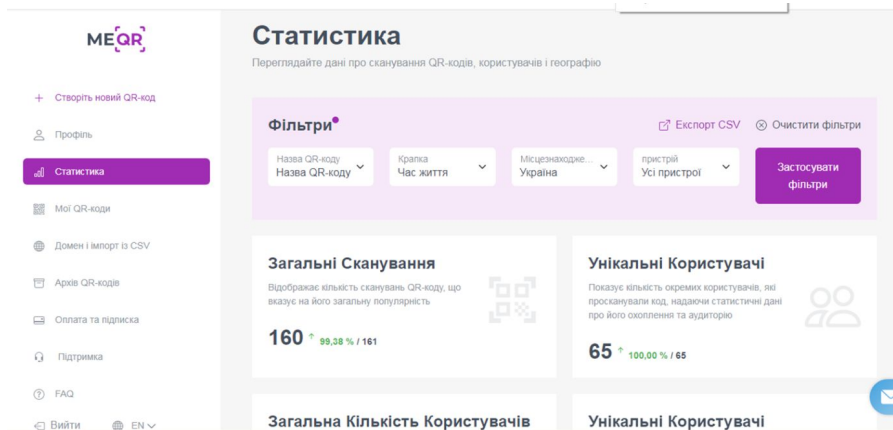

Рис. 3. Скрін сайту MEQR, розділ «Статистика»

Цікавим та новим є досвід створення виставки з доповненою реальністю, яку наша бібліотека вперше презентувала цьогоріч на тижні науки для учасників та гостей заходу. Це виставка праць викладачів та окремих видань, яка створена за допомогою програми Magical Picture - мобільного додатку з технологією доповненої реальності (так званого «живого фото»). Сьогодні популярними є «живі» світлини випускних альбомів, на яких дітки оживають, стрибають, говорять текст. Бібліотекарі ж створили інші фото, які оживляють книги, тобто дають цікаву інформацію про видання, авторів тощо. Основою для «живого» фото є так звана «пара» - фотографія та відео. Мобільний додаток створює ефект фото, що ожило, замінюючи фотографію на відео у смартфоні. Для того аби переглянути «живе» фото, потрібно лише навести екран смартфона на обкладинку книги.

Працівниками бібліотеки для такої виставки підготовлено 14 книг з ефектом доповненої реальності. Окрім того, були представлені і книги, електронні варіанти яких розміщено в репозитарії (за допомогою QR-коду можна було одразу перейти

на повний текст книги). На полицях виставки разом із книгами розміщено QR-коди з посиланнями на повнотекстові БД.

Завдяки новітнім інформаційним технологіям виставка викликала жвавий інтерес серед гостей заходу та бажання за допомогою мобільного телефона переглянути представлені у новому форматі ресурси.

За такими виставками – майбутнє, адже вони можуть слугувати вихідним пунктом для розвитку нових інтерактивних форматів, які об'єднують літературу, мистецтво та технології.

Дуже часто у роботі бібліотекарям доводиться створюють відеоконтент і звісно його потрібно озвучувати. Для цього бібліотека ХНУ використовує програму для читання тексту через електронний синтез мови штучним інтелектом. Це програма Narakeet, яка створює озвучку для відео, записує МР3 файли тощо. Narakeet вмє озвучувати написане різними голосами: є і жіночі, і чоловічі з різними тональностями. Програма має 3 українських голоси. У безкоштовній версії є всі потрібні функції, тож витратитися на підписку не доведеться.

Програма може генерувати друкований текст у голосове повідомлення. І якщо ви не задоволені тембром вашого голосу, або у вас застуда, чи немає відповідних технічних засобів, то можна скористатися цією програмою. Це також економить час та зусилля, адже на відміну від бібліотекаря, який може хвилюватися та припускатися мовних помилок, запис здійснюється з першого разу. Такі програми, як Narakeet є гарними помічниками для бібліотечних працівників при озвучуванні буктрейлерів, рекламних роликів, віртуальних екскурсій та інших відеоматеріалів.

Цього року наша книгозбірня розпочала роботу з використання штучного інтелекту – ChatGPT.

18 лютого цього року міністр цифрової трансформації Михайло Федоров повідомив, що ChatGPT від OpenAI став доступний в Україні. З того дня будь-хто на підконтрольних

Україні територіях може скористатися послугами чат-бота, який працює на базі штучного інтелекту.

ChatGPT доступний на офіційній сторінці організації-розробника – OpenAI, тому завантажувати його не потрібно. Наразі вже з'являються застосунки для мобільних телефонів. Реєстрація триває кілька хвилин. Для користування чат-ботом не потрібно робити жодних оплат, тобто користування ним безкоштовне.

GPT - це штучний інтелект, який може допомагати відповідати на запитання будь-якої тематики, надавати інформацію на різноманітні теми, поради, створювати списки, розповідати анекдоти і навіть компонувати музику або вірші! Однією з переваг є те, що програма пам'ятає весь діалог з людиною.

Для бібліотекарів чат — це важливий помічник, до того ж, дуже ввічливий, тож якими є ваші питання, такими будуть і відповіді. Якщо питання правильно сформульовані, то відповідні будуть і відповіді.

Чат гарно структурує текст. Наприклад, його можна попросити написати структуру резюме чи стратегічного плану розвитку відділу бібліотеки. Чат може бути вашим помічником, який прискорює роботу. Але він не може вигадати кінцевий продукт. За це відповідаємо ми. Та все ж, які можливості ChatGPT? Це насамперед:

- помічник і дослідницький інструмент для підготовки матеріалів;
- вміє підбирати назви виставок, масових заходів, цитати, заголовки статей і таке інше., надавати гарні ідеї;
- рерайтинг тексту для різних платформ (фейсбук, інстаграм, сайт);
- помічник при розробці плану публікації чи виступу, сценарію до відео, запитань для інтерв'ю тощо;
- добирач кришміток (хештегів).

Отже, сьогодні запровадження нових інформаційних технологій дозволяє полегшити працю бібліотекарів, зробити її більш креативною, сучасною, цікавою. У складних умовах обмежень фінансування бібліотек у мережі Інтернет можна знайти безкоштовні застосунки та використовувати їх у роботі, для цього потрібно постійно навчатися, підвищувати кваліфікацію, слідкувати за новинами, ділитися досвідом та не боятися експериментувати.

Баланюк Т.М.
Наукова бібліотека Хмельницького
національного університету

Вебсайт наукової бібліотеки Хмельницького національного університету: безперервний доступ до знань

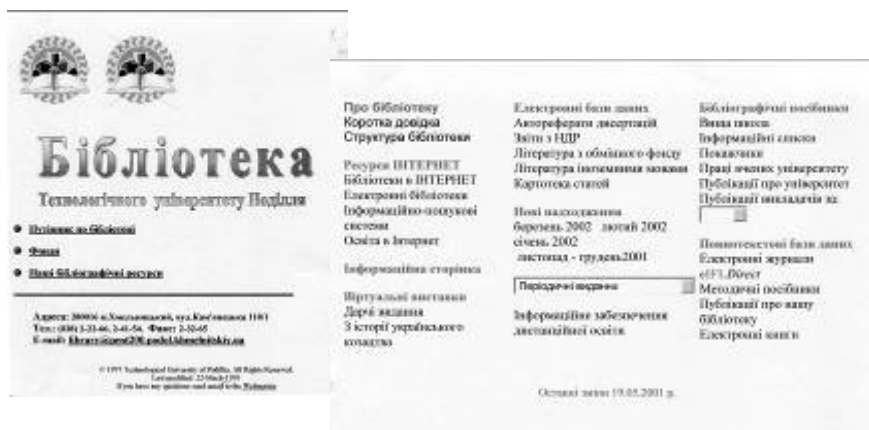
У статті розглянуто вебсайт наукової бібліотеки Хмельницького національного університету як необхідний компонент обслуговування користувачів та потужний інструмент її діяльності. Наголошено на важливості постійного моніторингу вебсайту з метою відповідності потребам користувачів та технологічним трендам.

Ключові слова: вебсайт, WordPress, моніторинг, дистанційне обслуговування.

У сучасному світі, де цифрові технології стають все більш важливими, вебсайт бібліотеки відіграє ключову роль у доступі до знань, адже він забезпечує зв'язок між користувачами та бібліотечними ресурсами незалежно від їх географічного розташування або часу доби. Вебсайт бібліотеки є не лише

платформою для доступу до книг, але й потужним інструментом для навчання, дослідження та розвитку, оскільки достатнє наповнення сайту, зручна структура та навігація значно полегшують пошук потрібної інформації та забезпечують комфорт користувачів.

Історія віртуальної присутності наукової бібліотеки Хмельницького національного університету (далі бібліотека) в інтернет-середовищі розпочалася у 1998 році, коли на відкритій вебплатформі університету (на той момент – Технологічного університету Поділля) з'явилася сторінка бібліотеки з усього трьома розділами: «Путівник по бібліотеці», «Фонди» та «Наші бібліографічні ресурси». А вже у травні 1999 року почав своє функціонування власний вебсайт книгозбірні, який протягом наступних років неодноразово зазнавав змін [1]. У той же час на всіх етапах модифікації сайту в пріоритет ставилася відповідність вимогам, які базуються на загальних критеріях для вебсерверів. До таких ключових показників якості належать: глибина змісту, простота навігації, стабільність інформаційних ресурсів, оперативність поновлення інформації, доступність для користувачів, єдність дизайну всіх розділів [5].

Поступово до оновлення вебсайту, окрім фахівців відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення (ВІТКЗ), почали долучатися відділи, що відповідають за різні напрями роботи бібліотеки. Цей процес розширення участі в управлінні сайтом свідчить про стратегічний підхід до забезпечення більш широкого та ефективного доступу до інформаційних ресурсів для всіх користувачів НБ ХНУ.

У 2002 році було запроваджено використання аналітичних інструментів для збору різноманітних статистичних даних вебсайту. Тож на тих сторінках сайту бібліотеки, де технічно можливо, було встановлено лічильники, використання яких дало змогу значно покращити якість моніторингу сайту (проведення збору та аналізу різноманітної інформації про відвідувачів та їх взаємодію з вебресурсом, як-от: кількість відвідувачів сторінки, статистичні дані з використання конкретних електронних ресурсів тощо).

Внаслідок технологічного прогресу, який привів до змін у споживчих звичках користувачів, а саме широкому використанню мобільних пристроїв та планшетів із сенсорним екраном, важливим завданням для забезпечення ефективності та конкурентоспроможності бібліотеки в інтернеті стало підлаштування вебсайту під такі пристрої. Тож 2018 року рішенням бібліотечної ради, до складу якої входили представники різних факультетів університету, було прийнято рішення про оптимізацію вебсайту бібліотеки [1]. На початку 2019 року було розпочато процес переведення сайту на платформу WordPress, яку було обрано з ряду причин:

- популярність: одна з найкращих платформ для створення сайтів, 43% всіх сайтів світу працюють на WordPress - від особистих блогів до найбільших агентств новин;
- безкоштовність: найпоширеніша безплатна CMS у світі;

- кросплатформність: не потребує встановлення на свій комп'ютер спеціалізованого програмного забезпечення, керувати сайтом можна з будь-якої операційної системи;
- швидкість та простота завантаження;
- зручна адаптація під мобільні пристрої: WordPress легко адаптується до будь-яких екранів мобільних пристроїв, користувачам зручно користуватися сайтом на своїх телефонах або планшетах.

Успішна адаптація вебсайту дозволила оптимізувати його під різні розміри екранів, забезпечити коректний вигляд елементів та функціональність на різних пристроях, підвищити швидкість завантаження ресурсів тощо. Втім, попри всі переваги, ця платформа має й певні недоліки, зокрема обмежену функціональність. Через це при створенні нового сайту бібліотеки виникли деякі проблеми, пов'язані з налаштуванням коректної роботи з базами даних Microsoft SQLServer 2005, бібліотечною системою «УФД.Бібліотека», великою кількістю БД, неможливістю переведення деяких існуючих програмних продуктів під систему WordPress, а також із встановленням лічильників відвідувань і кількості завантажених чи переглянутих документів. Наразі через обмеження виділення коштів з держбюджету на модернізацію комп'ютерного забезпечення робота над вирішенням цих проблем триває.

У травні 2019 року перехід на новий сайт бібліотеки було завершено. Для цього було перенесено на новий сервер старий сайт (<https://lib.khnu.km.ua>), новий сайт (<https://library.khnu.km.ua>) та репозитарій (<https://elar.khnu.km.ua>). З метою зручності користування сайтом, полегшення пошуку інформації та покращення функціонування було удосконалено і змінено структуру сайту; створено нове меню; додано нові пункти і рубрики, які всебічно демонструють послуги, сервіси та можливості книгозбірні, а також висвітлюють поточні новини. Адаптація ж сторінок старого

сайту здійснювалася поступово, з урахуванням максимально коректного функціонування і відображення на платформі WordPress.

З моменту започаткування і по сьогоднішній день сайт бібліотеки постійно еволюціонує та розвивається, оскільки проводиться моніторинг потреб користувачів, який дозволяє визначити, які ресурси та послуги є найбільш важливими та затребуваними. До прикладу, моніторинг якості освітніх електронних ресурсів та дистанційних послуг бібліотеки в цілому за останні чотири роки (2020-2023) показав, що переважна більшість респондентів (73%) дала позитивну оцінку складовим наповненням сайту та 55% висловили задоволення дистанційним обслуговуванням та якістю представлених бібліотекою електронних ресурсів. Необхідно зауважити, що при проведенні опитувань користувачів, традиційно 25% анкет заповнювалися ними в режимі онлайн. Важливою практикою виявився досвід використання гугл-форм у 2023 року при проведенні опитування «Інституційний репозитарій в інформаційному просторі університету». Використання гугл-форми зробило процес опитування більш зручним, ефективним та професійним, оскільки дозволило бібліотечним фахівцям швидко й просто створити форму для опитування та проаналізувати результати в реальному часі, а користувачам забезпечило зручність (легко та у будь-який час) доступу до опитування через посилання, які були розміщені на вебсайті бібліотеки, у соціальних мережах та в електронних розсилках [4]. У той же час, хоч і незначний, але наявний відсоток негативних відгуків за останні чотири роки, посприяв удосконаленню роботи бібліотеки, а саме початку роботи з налагодження онлайн-реєстрації та перереєстрації студентів, викладачів, аспірантів та співробітників через вебсайт бібліотеки; посиленню просування сайту через соціальні мережі книгозбірні.

Соціальні мережеві сервіси є важливим інструментом, який доповнює офіційний вебсайт бібліотеки, котрий, безперечно, є основним джерелом інформації про послуги та ресурси. Ефективне використання сторінки книгозбірні на платформі «Фейсбук» (створена 2011 року), а також власного каналу на ютубі (створений 2021 року) привернуло більше уваги до вебсайту бібліотеки, оскільки посприяло:

- ◆ покращенню доступності до актуальної інформації про нові надходження, події, послуги та ресурси користувачів бібліотеки, що стимулює їх задля отримання більш докладної інформації переходити за активним посиланням на вебсайт;

- ◆ взаємодії з користувачами - спілкування з аудиторією дозволяє отримувати відгуки, коментарі та запитання, які допомагають виявити фактори, що потребують вдосконалення на вебсайті бібліотеки; поширення контенту соціальних мереж підписниками робить вебсайт більш відомим;

- ◆ залученню нових користувачів до книгозбірні: кількість підписників фейсбук-сторінки збільшується щорічно на 20% протягом 2020-2023 років, що свідчить про зростання інтересу до бібліотеки серед студентів і викладачів університету.

Також помічним та дієвим каналом зв'язку у взаємодії з користувачами бібліотеки став онлайн-чат, який допоміг покращити зв'язок з аудиторією та підтримувати відкритий діалог, і, що особливо важливо та цінно, істотно заощадив час користувачів. Програмний модуль «Онлайн-консультант» по обробці запитів, які надходять через канал комунікації з користувачами, було підключено до сервісу Sitehelp 01.12.2020 року та додано на сайт бібліотеки. Його використання допомогло посилити взаємодію між бібліотекою та користувачами, зробило обслуговування більш інтерактивним, посприяло вирішенню різноманітних питань і потреб користувачів, оскільки вони отримали супровід бібліотекаря до моменту розв'язання своєї проблеми. Проте з початком

повномасштабної війни 2022 року сервіс Sitehelp почав працював нестабільно, а з 15.10 2022 року припинив функціонування. На сьогодні він відновив свою роботу, але пропонує лише платні послуги. Тож пошук відповідного сервісу триває, втім він обмежений певними вимогами, основними з яких є можливість використання української мови та функціонування на безоплатній основі.

Оскільки сервери бібліотеки відкриті для відвідування з будь-якого місця планети, виникла потреба створення англomовної версії задля забезпечення взаємодії із глобальною аудиторією. З цією метою 2021 року розпочалася робота з виокремлення переліку назв розділів, вмісту окремих сторінок сайту бібліотеки для перекладу на англійську мову та створення того ж року його англomовної версії.

У 2022 році у зв'язку з реєстрацією Хмельницьким національним університетом доменного імені в домені EDU.UA, котрий призначений для закладів вищої освіти, URL бібліотеки також було змінено. Тож на сьогодні адреса вебсайту бібліотеки library.khmnu.edu.ua.

Як показав аналіз «Звітів про роботу Наукової бібліотеки Хмельницького національного університету», щорічно спостерігається зростання відвідуваності сайту, яке коливається в межах 10-20 %. Цьому, безперечно, сприяє професійна робота всієї команди бібліотеки щодо: забезпечення легкого та зручного доступу до ресурсів книгозбірні; вдосконалення пошукової функціональності та інтерфейсу; проведення соціокультурних заходів; ефективного використання соціальних мереж; зворотного зв'язку з користувачами; вдосконалення сервісів та внесення змін відповідно до потреб користувачів; оптимізації сайту. Однак основне навантаження припадає на відділ інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення (ВІТКЗ), який займається адмініструванням вебсайту бібліотеки: управлінням вебсервером, доступом; забезпеченням захисту

вебсайту, оптимізацією продуктивності, моніторингом та аналітикою, технічною підтримкою. Спеціалісти ВІТКЗ постійно ведуть, редагують та оновлюють сторінки і розділи сайту; створюють нові розділи, рубрики, сторінки; оновлюють дизайн окремих рубрик; розробляють та встановлюють пошукові модулі до повнотекстових та бібліографічних баз даних тощо.

Станом на 2023 рік структура головної сторінки вебсайту бібліотеки відображає інформацію, згруповану для зручності користувачів за темами, та містить наступні розділи та функціональні блоки:

- Читачам;
- Електронні ресурси;
- Сервіси;
- Науковцям;
- Про університет;
- Про бібліотеку;
- Web of Science, Scopus, Springer;
- Інституційний репозитарій;
- Краєзнавчі бази даних.

На індексній сторінці сайту розташована стрічка «Новини», яка висвітлює події та заходи, які відбуваються в книгозбірні.

Слід зазначити, що ефективність вебсайту бібліотеки доведено ще під час глобальної кризи, спричиненої пандемією COVID-19, коли усе обслуговування користувачів почало здійснюватися онлайн, через сайт книгозбірні, який забезпечив безперервний і цілодобовий доступ до своїх ресурсів та послуг для користувачів. Безумовно, свого часу пандемія стала викликом для бібліотеки, але також відкрила й нові можливості. Всю увагу було спрямовано на удосконалення якості та наповнення вебсайту. Працівники ж бібліотеки використали цей час для розвитку нових професійних навичок у сфері онлайн-обслуговування та використання цифрових інструментів, зокрема за допомогою проходження онлайн-курсів різних навчальних платформ із подальшим отриманням сертифікатів, участі у професійних спільнотах задля обміну знаннями, пошуку нововведень в бібліотечній галузі тощо [3]. З початком російсько-української війни, коли було важко передбачити розвиток подій, вже наявний досвід дозволив бібліотеці миттєво переключитися на режим дистанційного обслуговування.

На сьогодні в дистанційному режимі бібліотека у повному об'ємі виконує всі свої функції щодо обслуговування користувачів, а саме: надання диференційного та безкоштовного обслуговування, можливостей для взаємовикористання бібліотечних фондів, доступу до БД бібліотеки та поза її межами, індивідуального та групового інформування, всіх видів довідок тощо [2]. На допомогу віддаленим користувачам у віртуальному середовищі книгозбірні:

- ◆ функціонує ряд сервісів для надання допомоги користувачам: «МБА, ЕДД», «Формуляр читача», «Замовлення нової літератури», «Замовити захід», «Віртуальна довідка» тощо;

- ◆ розміщено БД: «Електронний каталог», «Електронна бібліотека», «Віртуальні виставки», «Інституційний репозитарій», «Академічна доброчесність», краєзнавчі БД,

«Автореферати дисертацій», «Праці викладачів ХНУ», «Наукометрія» тощо;

◆ надається доступ до міжнародних наукових БД Web of Science, Scopus, Research4Life, ScienceDirect, Bentham Science, Springer Nature.

Для організації дистанційної роботи бібліотеки фахівцями відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення створено віртуальний сервер, за допомогою якого співробітники книгозбірні з домашніх ПК мають авторизований доступ до АБІС «УФД. Бібліотека» та за необхідності (дотримання карантинних обмежень, безпеки під час війни) можливість працювати з основною БД «Електронний каталог» і допоміжними модулями. Таким чином, задля забезпечення потреб користувачів працівники бібліотеки віддалено мають можливість створювати та редагувати електронні БД, організовувати та проводити масові заходи в режимі онлайн, взаємодіяти з інформаційними установами країни, надавати довідки, інформувати про нові надходження тощо.

Варто зауважити, що рубрика «Наукова бібліотека» із активним посиланням на офіційну вебсторінку НБ ХНУ присутня як на індексній сторінці вебсайту Хмельницького національного університету, так і на сторінках факультетів, кафедр та у модульному середовищі. Це свідчить про те, що університет підкреслює вагомість бібліотеки як важливого складника своєї академічної і дослідницької діяльності, який забезпечує студентам і викладачам доступ до ресурсів, необхідних для успішного навчання та дослідницької роботи, оскільки усвідомлює, що сайт бібліотеки ефективно сприяє підтримці наукових досліджень, надає академічну підтримку та забезпечує доступ студентам та викладачам до навчальних ресурсів.

На сьогодні вебсайт наукової бібліотеки остаточно трансформувався у невід'ємний елемент обслуговування

читачів, став звичним інструментом у її діяльності. Тим не менш робота з його удосконалення постійно триває. Тож наразі актуальність та привабливість вебсайту НБ ХНУ забезпечується завдяки додаванню нових ресурсів, розширенню функціональності та адаптації до змін відповідно до потреб користувачів.

Список використаних джерел

1. Айвазян О. Б. Веб-сайт бібліотеки як засіб ефективної взаємодії з користувачем / О. Б. Айвазян, Ю. В. Костров // Бібліотека в системі соціалізації особистості та соціального розвитку громад : матеріали обл. наук-практ. конф. (м. Хмельницький, 25 верес. 2019 р.) / Упр. культури, національностей, релігій та туризму Хмельниц. облдержадмін., Хмельниц. ОУНБ. – Хмельницький : Стрихар А. М., 2019. – С. 12-17. – Режим доступу: http://library.khmnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/auv_veb.pdf. – Назва з екрана.

2. Айвазян О. Б. Можливості та проблеми впровадження дистанційного режиму роботи бібліотеки університету [Електронний ресурс] / О. Б. Айвазян, О. О. Мацей, О. С. Нечипорук // Л. У. Биковський: видатний бібліотекознавець, упорядник університетської книгозбірні (до 125-річчя від дня народження) : матеріали круглого столу, 17 груд. 2020 р. – Кам'янець-Подільський, 2020. – Режим доступу: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/3758>. – Назва з екрана.

3. Звіт про роботу наукової бібліотеки Хмельницького національного університету за 2021 рік [Текст]. - Хмельницький : ХНУ, 2022. - 98 с.

4. Звіт про роботу наукової бібліотеки Хмельницького національного університету за 2022 рік [Текст]. – Хмельницький : ХНУ, 2023. – 139 с.

5. Савчук Т. С. Веб-сайт бібліотеки вищого навчального закладу: основні концепції побудови та тенденції розвитку. – Режим доступу: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/32/>. – Назва з екрана.

Оксана Таланчук
Нукова бібліотека Хмельницького
національного університету

Інноваційна діяльність наукової бібліотеки в епоху діджиталізації

У статті розглянуто інноваційну діяльність наукової бібліотеки Хмельницького національного університету, зокрема створення електронних ресурсів, віртуальних виставок, відео для соціальних мереж, буктрейлерів. Особливу увагу приділено проєкту «el_AR_KhNU», метою якого стала розробка доповненої реальності до паперових книг, виданих науковцями ХНУ.

Ключові слова: *інновація, діджиталізація, доповнена реальність, електронні ресурси, віртуальні виставки, соціальні мережі.*

У глобалізованому світі бібліотеки мають реальні шанси вижити за умови їх готовності до тих змін, які відбуваються в сучасному суспільстві. Тож діяльність бібліотек закладів освіти, перш за все, повинна бути скерована на якісні зміни, що відповідають потребам часу і реалізуються за новим змістом. Інноваційні технології значною мірою спрямовані на підвищення якості бібліотечної діяльності, вирішення питань ефективного забезпечення освітнього процесу, задоволення запитів і потреб сучасного користувача як безпосередньо в

бібліотеці, так і у віддаленому режимі, що має особливе значення при переході на дистанційне навчання.

Разом з новими технологіями у наше життя увійшло та міцно затвердилося поняття «інновація», українським аналогом якого є слово «нововведення». Що ж таке інновація? Найбільш відповідним та адекватним сьогоденню представляється наступне визначення: «інновація» – це впроваджений зразок діяльності, продукції, послуг, що має якісною характеристикою абсолютну або відносну новизну; виходить за межі засвоєних традицій; виводить професійну діяльність на принципово поліпшений або якісно новий рівень. Ефективне використання інновацій – це складне професійне завдання бібліотечної спільноти. Інноваційні підходи до реалізації поставлених завдань вимагають наявності у бібліотечних фахівців знань, умінь і навичок, що сприяють організації, управлінню та здійсненню діяльності. Будь-який бібліотечний фахівець повинен розуміти зміст інноваційних процесів, володіти навичками інноваційного проектування. Сутність інновацій полягає в їх позитивному впливі на якість обслуговування користувачів, зокрема й в НБ ХНУ.

Запровадження в бібліотечну практику нових інформаційних технологій зумовило перегляд концепції обслуговування користувачів та розширило сервісні можливості книгозбірні. Поряд із традиційними формами обслуговування користувачів у бібліотеці було створено віртуальну систему обслуговування. Цілодобовий доступ як до власних, так і до зовнішніх інформаційних ресурсів значно підвищив якість, оперативність та повноту задоволення інформаційних потреб і запитів користувачів [4]. Джерелами інноваційних ідей та впровадження їх у роботу книгозбірні стали організація та проведення бібліотекою університету науково-практичних конференцій, семінарів, нарад, засідань тощо. Головною метою інновацій, які впроваджуються в практику роботи бібліотеки, є

покращення обслуговування користувачів, розширення асортименту послуг, що надаються, створення комфортних умов для роботи [5].

Діджиталізація стала ключовим аспектом розвитку сучасних бібліотек, трансформуючи їхню діяльність. Цей технологічний процес не лише забезпечує збереження культурної спадщини, але й дозволяє бібліотекам ефективніше задовольняти інформаційні потреби сучасного читача, використовуючи сучасні технології.

У науковій бібліотеці ХНУ широко використовуються електронні ресурси, щоб забезпечити користувачам оперативний доступ до актуальної та різноманітної інформації. Студентам та викладачам надається можливість користуватися електронними виданнями, науковими журналами, базами даних та іншими цифровими ресурсами через вебсайт. Це дозволяє зручно та швидко знаходити необхідні матеріали для навчання та досліджень і працювати з ними в будь-якому місці та у будь-який час. Таким чином, електронні ресурси стають важливою складовою сучасної освіти та дослідницької діяльності.

Інноваційна діяльність сектору електронної бібліотеки полягає в пошуку та запровадженні нових технологій для якісного обслуговування віддалених користувачів. База даних «Електронна бібліотека» функціонує з 2004 року і наразі містить близько 10 тис. документів. Програмними засобами при цьому забезпечується єдиний інтерфейс доступу з однієї точки до електронних документів. Електронні документи, які розміщені на серверах, мають страхові копії і доступні через мережу «Інтернет» цілодобово. Постійно проводиться моніторинг потреб користувачів та здійснюється пошук потрібної інформації для забезпечення освітнього процесу.

У 2020 році введений у роботу новий програмний модуль для реєстрації електронних документів, додані поля «рік видання» і «мова» для можливості надалі здійснювати за цими

критеріями пошук та відбір документів. Наразі проводиться редагування усіх описів повнотекстових документів у БД «Електронна бібліотека» - додається рік видання, змінюється або додається мова. Цьогоріч відповідно до рекомендацій Міністерства культури та інформаційної політики України щодо актуалізації бібліотечних фондів через збройну агресію російської федерації проти України на засіданні методичної ради бібліотеки прийнято рішення здійснити аналіз якісного та мовного наповнення БД з метою подальшого вилучення російськомовних документів з електронної бібліотеки, а на час проведення вивчення фонду ЕБ закрити доступ до російськомовних видань.

Розвиваючи дистанційний доступ до джерел інформації, бібліотеки створюють віртуальні простори, на яких успішно функціонують усі бібліотечні технології. Віртуальні книжкові виставки на ринку бібліотечних інформаційних послуг є новим і досить популярним серед користувачів явищем. Різні фахівці під цим поняттям розуміють і презентацію книг в електронному форматі Power Point, і електронну виставку повністю оцифрованих видань, і повні цифрові авторські колекції творів. Але найчастіше використовується термін «віртуальна книжкова виставка», коли говорять про виставку, розміщену на сайті бібліотеки. Найбільш значущою вважається та віртуальна виставка, яка складається: з передмови (біографічної чи історичної довідки), розділів, містить цитати, бібліографічний опис, анотації та фото обкладинок представлених документів [3]. Наразі на сайті бібліотеки ХНУ представлено 33 віртуальні виставки. Вони згруповані за розділами: «До ювілею науковця», «Виставки-презентації видань викладачів Хмельницького національного університету», «Віртуальні виставки».

Ще одним аспектом інноваційної діяльності бібліотек ЗВО є впровадження технологій віртуальної реальності. Студенти можуть використовувати віртуальну реальність для

вивчення, наприклад, архітектури чи історії, а також отримувати доступ до електронних підручників та інтерактивних навчальних матеріалів.

Доповнена реальність (англ. Augmented reality, AR – «розширена реальність») – технології, які доповнюють реальний світ, додаючи будь-які сенсорні дані. Технології доповненої реальності здатні проєктувати цифрову інформацію (зображення, відео, текст, графіку) поза екранами пристроїв та об'єднувати віртуальні об'єкти з реальним середовищем. У віртуальному просторі без перешкод можна деталізовано розглянути будь-який процес або об'єкт, що значно цікавіше, ніж дивитися на картинки у підручнику. Google Play та App Store пропонують велику кількість мобільних застосунків з доповненою реальністю, а в магазинах представлено широкий вибір VR-пристроїв.

Цьогоріч у межах проведення Дня науки, який відзначається щорічно у третю суботу травня, у Хмельницькому національному університеті у Навчальному музейно-виставковому центрі «Історія та сучасність техніки» відбулася конференція професорсько-викладацького складу «Проведення підсумків за 2022 рік та визначення пріоритетних напрямків розвитку наукової діяльності університету», де був презентований інноваційний проєкт «el_AR_KhNU». Метою проєкту стала розробка доповненої реальності до звичайних книг, виданих науковцями ХНУ. Створенням цифрового контенту для проєкту займалися працівники бібліотеки, зокрема співробітники сектору електронної бібліотеки.

Завдяки інноваційній діяльності бібліотеки вишу відеокниги - AR стають доступними інструментом для покращення навчання та поглиблення знань студентів. Вони доповнюють традиційні методи навчання та відкривають нові перспективи для академічного розвитку. Зростання зацікавленості студентів у вивченні та розумінні матеріалу є

найбільшою перевагою впровадження відеокниг. Вони дозволяють перетворити сторінки посібника на інтерактивні об'єкти, які можуть рухатися, видалятися, з'являтися та взаємодіяти з реальним середовищем студента.

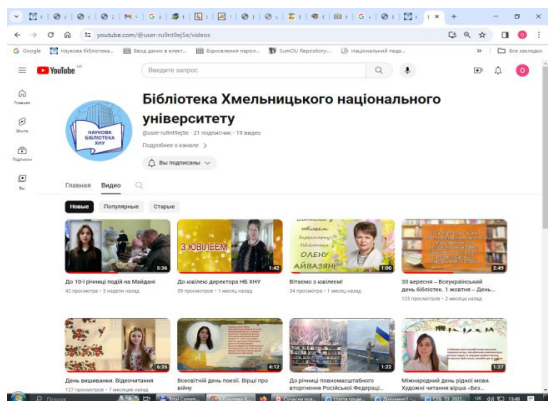
Працівники наукової бібліотеки скороистались одним із запропонованих додатків для доповненої реальності - програмою Magical Picture - унікальним продуктом з технологією доповненої реальності для оживлення фотографій. Для втілення даного проєкту було відібрано видання науковців ХНУ, до світлин обгорток книг змонтовано відео та завантажено дані у додаток, що об'єднало фото з відео. Переглянути матеріали можна, відсканувавши QR-код. Після сканування QR-коду телефоном потрібно перейти за посиланням, завантажити відповідний додаток з Google Play або App Store. Всі створені живі фотографії зберігаються на сервері, не займають зайве місце в смартфоні і завжди залишаються доступними. Користуватися додатком дуже просто. Навівши камеру пристрою на книгу, можна переглянути коротке відео, яке розкриває зміст, дає інформацію про авторів, призначення посібника тощо.

До презентації виставки створено 12 книг з доповненою реальністю, які можна переглянути, відсканувавши даний QR-код.

Створення бібліотеками відео для соцмереж є одним з інноваційних процесів роботи книгозбірень в сучасних умовах. Це захоплюючий спосіб привернення уваги аудиторії та підвищення інтересу до бібліотечних ресурсів. Важливо визначити тему відео, підготувати якісний контент, звертаючи увагу на зручність споживання у короткому форматі та графічну привабливість. Необхідно також врахувати оптимальний часовий формат для соцмереж, забезпечуючи можливість взаємодії з глядачами. Розповсюдження відео можна підсилити за допомогою відповідних хештегів та партнерських спільнот. Наукова бібліотека ХНУ має свою сторінку у мережі «Фейсбук», а бібліотекарі створюють відео для активної взаємодії з користувачами та популяризації своєї діяльності через візуальний контент.

На сьогодні в мережі «Інтернет» одним із найбільш популярних і, водночас, специфічних ресурсів є «Ютуб» – сервіс, який завдяки простоті і зручності запропонованих користувачам технологій використання став найпопулярнішим місцем для розміщення відеоконтенту і третьою у світі інтернет-платформою за кількістю відвідувачів. НБ ХНУ також має на платформі свій канал і активно використовує усі сучасні, зручні і, щонайважливіше, безкоштовні можливості сайту.

Відео контент на ютубі став неоціненним ресурсом для бібліотеки у цифрові часи. Використовуючи ютуб, книгозбірня може покращити свою видимість, залучити нових користувачів, а також зробити внесок у доступ до знань та культурних ресурсів через цей популярний відеохостинг. Канал можна використовувати для різноманітних цілей: створювати віртуальні тури бібліотекою, демонструвати нові колекції, надавати огляди цікавих ресурсів; проводити онлайн-лекції, майстер-класи, що дозволяє ділитися знаннями та взаємодіяти з аудиторією; записувати події, тематичні заходи, літературні читання, які відбуваються в бібліотеці; створювати власні відеоролики, де студенти чи самі бібліотекарі читають твори, створювати контент на тему літератури та для популяризації різноманітних бібліотечних послуг та ресурсів. Наприклад, часто буктрейлери стають важливою частиною маркетингової кампанії для нових книг або відомих авторів. Вони розповідають про твір і водночас привертають увагу нових читачів. Завдяки соціальним мережам та платформам для спільнот читачів, буктрейлер може стати віртуальним ключем до успіху книги. Буктрейлер – це не просто реклама книги, а справжня мистецька форма, яка дозволяє читачеві відчувати атмосферу та емоції твору, не відкриваючи його сторінок. Буктрейлери, виготовлені працівниками бібліотеки ХНУ, створюють атмосферу книги, розкривають ключові моменти сюжету та підтримують інтригу і все це усього за кілька хвилин. Це не лише ефективний спосіб популяризації літературних творів, а й шлях у світ книги ще до перегортання перших сторінок.

Необхідно враховувати оптимальний часовий формат для соцмереж, забезпечуючи можливість взаємодії з глядачами. Розповсюдження відео можна підсилити за допомогою відповідних хештегів та партнерських спільнот. Такий підхід дозволяє бібліотекам активно взаємодіяти з громадою та

популяризувати свою діяльність через відмінний візуальний контент.

У сучасній університетській освіті наукова бібліотека є невід’ємною складовою науково-освітньої діяльності вишу. Сьогодні зміцнення її ресурсно-інформаційної бази є очевидним і беззаперечним.

Список використаної літератури

1. Бібліотека та сучасні тенденції в інформаційному забезпеченні освітньої, науково-дослідної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів : матеріали наук.-практ. конф. присвяч. 50-річчю НБ ХНУ, 15-16 березня 2012 р. – Хмельницький : ХНУ, 2012. – 263с

2. Вилегжаніна, Т. Інноваційна діяльність бібліотек: виклик часу / Т. Вилегжаніна // Бібліотечна планета. – 2021. – №4. – С.4-6.

3. Диха, С.В. Віртуальна виставка як форма популяризації документів / С. В. Диха // Бібліотека в освітньому просторі. – 2019. – №24 : Сучасна бібліотечна практика : досвід роботи НБ ХНУ. – С. 17-29.

4. Мацей, О. Стратегічна візія Наукової бібліотеки Хмельницького національного університету: від ідеї до втілення (до 60-річчя з дня заснування книгозбірні) [Текст] / О. Мацей, С. Молчанова // Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. – 2023. – №1. – С.57-59.)

5. Молчанова С. А. Нові потреби користувачів та тенденції сучасного розвитку бібліотек ЗВО [Електронний ресурс] / С. А. Молчанова // Науково-практична конференція: “Університетська бібліотека: історичний досвід та вектори розвитку”. Присвячена 100-річчю Наукової бібліотеки НФаУ. – Режим доступу: <https://lib.nuph.edu.ua/library/wp-content/uploads/2021/09/%D0%9C%D0%9E%D0%9B%D0%A7%>

D0%90%D0%9D%D0%9E%D0%92%D0%90.pdf . – Назва з екрана.)

6. Русначенко, Т. Електронні ресурси бібліотеки: традиції та інновації : з досвіду роботи бібліотеки Криворізького державного педагогічного університету / Т. Русначенко // Бібліотечна планета. – 2021. – №1. – С. 22-25

7. Семінар "Сучасні завдання та пріоритети діяльності бібліотек наукових установ: від традицій до інновацій" // Бібліотечний вісник. – 2019. – №3. – С. 41-44.

8. Соколовська, Л. Інноваційні форми рекламно-інформаційної діяльності бібліотек / Л. Соколовська // Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. – 2018. – №1. – С. 20-25

http://lib.khnu.km.ua/asp/php/page_lib.php

**Анотований список літератури за темою
«Автоматизація бібліотечної діяльності на сучасному
етапі»**

1. Бібліотека у цифрову епоху: історія та тенденції розвитку : матеріали наук.- практич. конф., присвяченої 60-річчю Наукової бібліотеки ХНУ, 19-20 жовт. 2022 р. / ; редкол.: О.Б. Айвазян [та ін.]. – Хмельницький : ХНУ, 2022. – 187 с. – [Висвітлено основні шляхи розвитку книгозбірень України на сучасному етапі, розглянуто напрями наукової роботи та діяльність з вивчення історії книгозбірень та бібліотечної справи; представлено досвід бібліотек з формування та збереження ресурсної бази. Адресовано бібліотечним фахівцям, історикам, краєзнавцям, студентам, усім тим, хто цікавиться бібліотечною справою.].

2. Бабічева, О. "Електронний архів періодичних видань Karazin.Back2News": перший досвід створення відкритих повнотекстових ресурсів у вітчизняних бібліотеках / О. Бабічева // Бібліотечний вісник. – 2020. – №3. – С. 14-17. – [Стаття знайомить з досвідом створення відкритих повнотекстових ресурсів на прикладі реалізації проекту "Електронний архів періодичних видань Karazin.Back2News" у ЦНБ ХНУ ім. В.Н.Каразіна. Висвітлюються етапи створення архіву, його організація, функціональні властивості, переваги, зокрема такі, як можливість приєднання до проекту інших бібліотек, архівів з метою збирання якомога більш повної та якісної цифрової колекції періодики України для масштабної репрезентації національної культурної спадщини].

3. Бондаренко, В. Бібліотечний мобільний сервіс як основа функціонування бібліотеки 4.0 / В. Бондаренко, Т. Гранчак // Бібліотечний вісник. – 2021. – №2. – С.17-29. – [Визначено ключові етапи розвитку мобільного бібліотечного обслуговування в контексті вдосконалення інтернет-технологій, окреслено його місце і значення в процесі розвитку системи інтернет-обслуговування користувачів бібліотек. У висновках констатується, що адаптація інтернет-обслуговування до технологій смартфона забезпечуватиме в перспективі відповідність бібліотечного обслуговування потребам повсюдного і повсякчасного доступу до інформації, отримання релевантної інформації через більшу ефективність пошукових програм і рекомендаційні сервіси, що дає змогу говорити про персоналізований сервіс, залучення користувача до процесу творення і поширення нової інформації.].

4. Закупень, Н. Впровадження автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи в бібліотеці коледжу / Н. Закупень, Т. Швець // Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. – 2021. – №2. – С. 15-16. – [Наведено основні напрями інформатизації бібліотеки. Розглядається стан впровадження, використання автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи в бібліотеці коледжу].

5. Картузов, К. Кібербезпека інформаційних комунікацій. Що може зробити бібліотекар? / К. Картузов // Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. – 2020. – №1. – С. 5-7. – [Сьогодні в бібліотеках все частіше виникають проблеми щодо захисту та збереження баз даних й інформаційних ресурсів від кібератак та інших несанкціонованих втручань, що призводить інколи до непередбачуваних наслідків. У статті йдеться про те, як від цього захиститись та забезпечити захист інформації].

6. Климчук, Л. Інституційний репозитарій як інструмент відкритого освітнього простору / Л. Климчук // Бібліотека у цифрову епоху: історія та тенденції розвитку. – 2022. – С.28-

33. – [Висвітлено структуру та наповнення інституційного репозитарію Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка].

7. Копанєва, В. Синергія бібліотечного та дослідницького середовищ / В. Копанєва // Вісник книжкової палати. – 2020. – №6. – С. 9-12. – [Констатовано потребу визначення стратегії функціонально-структурних трансформацій бібліотечної сфери в цифровому середовищі. Обґрунтовано методологічний базис таких перетворень, сутність якого полягає в забезпеченні кардинального поглиблення системно-інтеграційної взаємодії бібліотечно-інформаційних процесів із дослідницькими, науково-видавничими та оглядово-аналітичними технологіями. Зауважено про необхідність встановлення ключового конструкта (концепції, підходу), що слугуватиме стрижнем забезпечення синергії бібліотечної та дослідницької діяльності.. Зазначено про потребу їх подальшого розвитку для інтеграції з дослідницькими, редакційно-видавничими та науково-аналітичними процесами й технологіями. Такий вектор трансформації бібліотечного і суміжних середовищ забезпечить збереження ідентитету бібліотеки й сприятиме підвищенню її ролі та статусу в суспільстві].

8. Костров, Ю. Сучасні інформаційні технології в обслуговуванні користувачів наукової бібліотеки Хмельницького національного університету / Ю. Костров, О. Костюк, О. Нечипорук. – С.95-99. – [Розглянуто запровадження новітніх технологій у НБ ХНУ, історію створення автоматизованої системи обслуговування, висвітлено роль вебсайту бібліотеки як ефективного засобу комунікативної взаємодії бібліотеки з користувачем.].

9. Кубаровська, С. Хроніки цифровізації бібліотеки: вершини та підводні течії айсбергу / С. Кубаровська, Д. Яцкевич // Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. – 2021. – №1. – С. 15-17. – [Представлено досвід роботи Центральної міської

бібліотеки ім. М.Л.Кропивницького та бібліотек-філій ЦБС для дорослих м. Миколаєва з комп'ютеризації, впровадження інформаційних технологій та позиціонування в інтернет-середовищі. Продемонстровано шлях бібліотеки від створення перших інтернет-місць для користувачів до надання широкого спектра дистанційних послуг].

10.Онищенко, О. Адаптація бібліотек до "життя в цифрі" / О.Онищенко // Бібліотечний вісник. – 2020. – №1. – С. 3-8. – [Окреслено завдання, які ставить перед бібліотечною галуззю цифрова епоха. Наголошується на необхідності прискореної адаптації бібліотек до "життя в цифрі", до переорієнтації бібліотечних процесів, поєднання традиційної і цифрової культури, традиційного і цифрового сервісів].

11.Павленко, Т. Вебнавігатор фахово-орієнтованого електронного контенту як складова інформаційно-ресурсної бази університетської бібліотеки / Т.Павленко // Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. – 2021. – №3. – С. 35-37. – [Представлено дослід НБ Харківського національного медичного університету щодо оригінальної моделі організації фахово-орієнтованого електронного контенту як вебліографічного навігаційного інструмента відкритих освітніх ресурсів з використанням джерел інституційних репозитаріїв закладів вищої освіти та наукових установ України. Поряд з власними зібраннями відкриті освітні ресурси суттєво розширюють документну й інформаційно-ресурсну базу та спектр надаваних бібліотекою мережових освітніх послуг, засоби доступу до яких зосереджені на платформі дистанційної освіти вишу.].

12.Петренко, В.М. Блог, сайт, youtube як електронні інформаційні ресурси / В.М.Петренко // Бібліотека: місце традицій, простір інновацій. – 2018. – С. 102-104. – [Представлені типи Інтернет-ресурсів відповідно до виду

інформаційного ресурсу. Розглядаються популярні електронні ресурси такі як блоги, YouTube-канали, сайт].

13. Русначенко, Т. Електронні ресурси бібліотеки: традиції та інновації: з досвіду роботи бібліотеки Криворізького державного педагогічного університету / Т. Русначенко // Бібліотечна планета. – 2021. – №1. – С. 22-25. – [Використання електронних інформаційних ресурсів у бібліотеці КДПУ для задоволення потреб користувачів в інформації з природничих, технічних, біологічних, суспільних, гуманітарних наук і мистецтва та розвитку освітнього і наукового потенціалу університету. Саме з орієнтацією на потреби користувачів бібліотека формує електронні бази даних та електронну інформаційну продукцію, дає можливість користуватися інтернет-ресурсами та послугами міжнародних наукометричних баз даних, отримати доступ до бібліографічних даних наукових статей з престижних періодичних видань і матеріалів наукових конференцій із зазначенням кількості реальних цитувань цих матеріалів.].

14. Русначенко, Т. Електронні ресурси в роботі сучасної бібліотеки закладу вищої освіти (на прикладі книгозбірні Криворізького державного педагогічного університету) / Т. Русначенко // Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. – 2021. – №3. – С. 26-29. – [Розкрито поняття електронного ресурсу та визначено його специфічне значення в роботі бібліотеки вишу. З'ясовані засоби, що приводять до покращення рівня комфортності бібліотечного середовища.].

15. Спанчак, Т. Дистанційна робота бібліотек в умовах карантину / Т. Спанчак // Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. – 2021. – №1. – С. 38-40. – [Висвітлюються виклики, з якими зіткнулись фахівці Національної історичної бібліотеки України в процесі переведення колективу установи на дистанційну роботу в умовах карантину через пандемію COVID-19. Представлено механізм забезпечення дистанційного

обслуговування користувачів книгозбірні за умови необхідності дотримання карантинних обмежень].

16. Туровська, Л. Бази даних як складова сучасного бібліотечно-інформаційного комплексу / Л. Туровська // Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. – 2023. – №1. – С.28-29. – [Стаття визначає провідну роль баз даних в дистанційному бібліотечно-інформаційному обслуговуванні, обґрунтовує актуальність їх формування та розвитку, узагальнює деякі проблеми оптимізації програмного забезпечення.].

17. Федорів, Ю. WIKI бібліотека і хроніки карантину / Ю. Федорів // Бібліотечна планета. – 2020. – №2. – С. 22-23. – [Перехід в онлайн, переформатування роботи та пошук нових практичних рішень WIKI бібліотеки м. Львова. Представлені нові напрямки діяльності книгозбірні, які запроваджувалися і розвивалися впродовж карантину].

18. Федушко, С. Е-бібліотеки Канади і Словенії / С. Федушко, Ю. Серов // Бібліотечний вісник. – 2020. – №2. – С. 3-9. – [Аналізується досвід упровадження та розвитку електронних бібліотек у Канаді і Словенії. Наголошується на важливості цього процесу для України, адже всебічний аналіз закордонного досвіду дає можливість розробити ефективні методи впровадження е-бібліотек у вітчизняну практику].

19. Шевченко, О. Веб-технології на допомогу промоції читання / О. Шевченко // Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. – 2020. – №2. – С. 13-15. – [Висвітлюється досвід Дніпропетровської УНБ імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія щодо використання нових інформаційних технологій в просуванні та популяризації читання].

20. Ярема, І. Бібліотека нового покоління та її роль як соціального інституту в інформаційну добу / І. Ярема // Вісник книжкової палати. – 2021. – №10. – С.26-30. – [Розглянуто напрями застосування інтернет-технологій у бібліотечній

діяльності, зокрема створення електронних бібліотек, онлайн-каталогів, електронне доставляння документів, дистанційна реєстрація користувачів, дистанційне замовлення документів та продовження абонементів, доступ до електронного формуляра тощо. Створення блогів, котрі використовуються для інформування про культурні, мистецькі та освітні проекти й заходи, підвищення інформаційної культури користувачів; надання відповідей на бібліографічні запити, застосування соціальних мереж, мультимедійних сервісів для створення віртуальних екскурсій, різноманітних галерей, навчальних відеокурсів і лекцій, організації відеоконференцій тощо.].